
Avaluació i intervenció psicosocial

PID_00249378

Débora Ávila Cantos
Marcel Balasch Domínguez
Blanca Callén Moreu
Nizaiá Cassián Yde
Sergio García García
Marisela Montenegro Martínez
Marta Pérez Pérez

Débora Ávila Cantos

Professora d'Antropologia a la Universitat Complutense de Madrid, doctora en Antropologia Social per la mateixa universitat i investigadora entorn de les formes de govern de temes socials (i, en especial, de les perifèries urbanes) en el neoliberalisme. Ha impulsat i participa des de fa més d'una dècada en projectes de recerca militant (com l'Observatori Metropolità de Madrid i la xarxa d'investigació col·lectiva «Carabancheleando»), combinant la implicació en espais socials amb l'autoformació i la pràctica teòrica.

Marcel Balasch Domínguez

Llicenciat en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, ha obtingut el diploma d'estudis avançats (DEA) en el marc del doctorat de Psicologia Social per aquesta mateixa universitat. És coautor del llibre *Intervenció Social: Controvèrsies teòriques i metodològiques*. Ha estat col·laborador docent en diverses assignatures dels Estudis de Psicologia de la UOC. És director de projectes a la cooperativa social Spora, on ha treballat, entre d'altres, en temes relacionats amb la gent gran, les polítiques de salut i el col·lectiu LGTBI, i també en investigacions vinculades amb l'àmbit de la inserció sociolaboral, la salut mental i el consum de substàncies.

Blanca Callén Moreu

Doctora en Psicologia Social per la Universitat Autònoma de Barcelona. Investigadora del grup GREDITS de BAU, Centre Universitari de Disseny de Barcelona. Professora al mateix centre i a la Facultat de Psicologia de la UVIC. Ha participat en diversos projectes d'investigació i intervenció social i ha treballat des de perspectives participatives i de coinvestigació aplicades a l'estudi dels fenòmens socials contemporanis. Les seves publicacions i interessos de recerca giren al voltant dels estudis socials de la ciència i la tecnologia i l'acció política col·lectiva en contextos tecnificats i urbans.

Nizaiá Cassián Yde

Doctora en Psicologia Social per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professora dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC, responsable de diverses assignatures de l'àmbit de la Psicologia de la Intervenció Social i dels estudis crítics sobre l'emprenedoria. El seu camp d'investigació gira al voltant dels Estudis de la Governamentalitat i la seva aplicació a les lògiques de govern de les economies urbanes postfordistes. Des d'espais acadèmics i col·lectius, ha treballat entorn de l'actual flexibilització i precarització del treball, i en la discussió sobre nous drets socials que responguin a aquesta mutació.

Sergio García García

Professor de Treball Social Comunitari a la Universitat Complutense de Madrid i doctor en Antropologia Social per la mateixa universitat. Forma part, a més, del Grup de Perifèries de l'Observatori Metropolità de Madrid, i investiga sobre la producció de discursos i pràctiques relatives a la inseguretat ciutadana, la gestió policial de la ciutat, els dispositius de serveis socials com a manera de govern i les pràctiques culturals i comunitàries a les perifèries urbanes.

Marisela Montenegro Martínez

Psicòloga per la Universidad Central de Venezuela i doctora en Psicologia Social per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professora del Departament de Psicologia Social, coordinadora del màster d'Investigació i Intervenció Psicosocial i membre del grup de recerca Fractalidades en Investigación Crítica d'aquesta mateixa universitat. S'ha interessat per les perspectives participatives en la intervenció social i pels processos d'acció col·lectiva per a la transformació social. Les seves publicacions s'emmarquen en les àrees de la psicologia social crítica, les metodologies qualitatives d'investigació, els estudis de gènere, el fenomen migratori i la intervenció social.

Marta Pérez Pérez

Investigadora independent i doctora en Antropologia per la Universitat Autònoma de Madrid. Està interessada en la relació entre crisi i la teoria i pràctica dels drets i la ciutadania; mobilitat, migració i règims de fronteres; processos de desmantellament de sistemes sanitaris públics i noves formes d'organitzar la protecció social que excedeixen la intersecció productiva entre estat del benestar, burocratització i pràctiques neoliberals.

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats per les professores: Marisela Montenegro Martínez (2009), Nizaiá Cassián Yde (2017)

Segona edició: setembre 2017

© Débora Ávila Cantos, Marcel Balasch Domínguez, Blanca Callén Moreu, Nizaiá Cassián Yde, Sergio García García, Marisela Montenegro Martínez, Marta Pérez Pérez

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2017

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Dipòsit legal: B-19.535-2017

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

Hi ha una idea generalitzada sobre en què consisteix l'àmbit de l'avaluació i la intervenció social. Aquest s'entén com un dels camps de coneixement que contribueix a la **resolució dels problemes socials** i, per tant, es refereix a la idea que és possible transformar les realitats per mitjà d'accions sistemàtiques que poden ser verificades mitjançant l'avaluació, per corroborar si s'han assolit els objectius proposats.

Com anireu veient al llarg dels materials, la definició que acabem de formular és, potser, una de les poques afirmacions relatives a aquesta disciplina que podrien compartir la majoria de persones implicades en l'àmbit. Tot i que a simple vista pot semblar un camp unificat, amb objectius clars i funcions ben delimitades, en realitat, ens enfrontem a un camp temàtic profundament controvertit: a què ens referim quan parlem de problemes socials?, què vol dir resoldre els problemes?, quines accions es duen a terme per a resoldre'ls?, com, mitjançant quines estratègies, tècniques o coneixements es fa?, qui ho ha de fer? I, sobre la base de quins criteris?

Darrere la denominació d'intervenció social hi ha una **multiplicitat** de formes de respondre a aquestes preguntes, algunes complementàries, d'altres antagòniques, oposades entre si i en desacord.

Atesa aquesta panoràmica, una opció per a organitzar aquests materials seria el llistat de les diferents aproximacions de manera descriptiva, referint-se a les maneres en què aquestes responen a les qüestions presentades. No obstant això, els materials que teniu entre mans no prendran aquesta direcció.

En primer lloc, perquè aquest camí, en ser necessàriament descriptiu i haver-hi una limitació d'espai, no podria posar l'accent en l'estudi i anàlisi dels fonaments –teòrics, epistemològics, metodològics, polítics i tècnics– que defineixen cadascuna de les aproximacions a la intervenció social, ni en les implicacions que aquests fonaments tenen, en cada cas, per a la transformació social. I, en segon lloc, perquè el desenvolupament de la literatura de la intervenció social organitzada a partir d'aquesta descripció reflectiria sobretot les postures majoritàries d'intervenció, i contribuiria a amagar les perspectives crítiques que hi ha en el seu si.

És per això que hem optat per uns materials que no remetent a una descripció del camp de la intervenció social en termes asèptics, sinó que estan encaminats a exposar-ne i discutir-ne els **fonaments**, en termes dels supòsits que la sustenten, els conceptes que desenvolupa, les metodologies i tècniques que desplega, i les formes d'avaluació que proposa.

Tenint en compte aquestes premisses, abans d'endinsar-nos en el coneixement de les especificitats de les metodologies d'intervenció social, ens aturarem a reflexionar sobre el camp de la seva avaluació. Com veurem, aquest àmbit, tot i que presenta una forta heterogeneïtat de perspectives i aproximacions, convergeix en el fet d'estar íntimament relacionat amb el govern i la gestió de les poblacions, encara que les maneres en què es porta a terme la seva tasca, des de diferents punts de vista, se sustentin en premisses molt diferents.

En el camp de la intervenció social podem identificar un **punt d'inflexió central** que ha penetrat en l'heterogeneïtat de les perspectives presents. Aquest punt d'inflexió va emergir a partir de les formulacions dels corrents de pensament crític sorgits a mitjan segle passat. D'una manera sintètica, des d'aquestes aportacions es va concloure que la intervenció social, com s'havia dut a terme fins aleshores, no aconseguia produir benestar social, sinó que, paradoxalment, contribuïa al control social i l'opressió de diversos col·lectius socials. Així, es va generar una escissió entre perspectives tradicionals i perspectives crítiques d'intervenció social que, tot i pertànyer al mateix camp de treball, es van erigir com a diferents i, fins a cert punt, oposades.

El material, aleshores, organitza i estructura la informació emfatitzant i mostrant quins arguments, explicacions i discussions són particulars, d'una banda, de les perspectives tradicionals d'intervenció social i, de l'altra, dels corrents de pensament crític nascuts en oposició a les primeres. De la mateixa manera, hem volgut fer explícites les reflexions que han sustentat el desenvolupament posterior de formes alternatives d'enfocar la intervenció social, hereves del corrent de pensament que, a les dècades dels cinquanta i seixanta, va fer trontollar els fonaments que fins al moment havien edificat les ciències socials.

En l'actualitat, és possible identificar una abundant diversitat d'aproximacions d'intervenció social que poden classificar-se segons aquest esquema de treball que escindeix entre perspectives tradicionals i participatives o crítiques. No obstant això, també hi ha les aproximacions que han incorporat i interioritzat, en major o menor mesura, de forma més laxa o més rigorosa, les crítiques i qüestionaments sorgits dècades enrere. És per això que, encara que en la lectura que aquí proposem estiguin sistemàticament separats tots dos models d'intervenció –tradicionals i participatius o crítics–, en les pràctiques concretes de professionals, tècnics i planificadors socials, conviuen de diverses maneres.

El propòsit subjacent d'aquesta forma d'organitzar el material d'estudi és la consideració didàctica segons la qual poder conèixer i distingir quins són els fonaments de l'accionament de la intervenció social, tant en les seves propostes teòriques com en casos concrets d'intervenció, és de summa importància per a generar una pràctica reflexiva i responsable amb els principis de transformació social que guien el camp de la intervenció. Per aquesta raó, el que s'ofereix en aquest material són eines analítiques, teòriques, metodològiques i tècniques mitjançant les quals podreu conèixer i analitzar la controvèrsia disciplinària que acabem d'apuntar, les seves motivacions i les respostes que

s'han generat arran d'ella. Concretament, abordarem els aspectes fonamentals de les perspectives tradicionals d'intervenció social, com també els arguments que han permès posar en dubte aquestes formes d'intervenció. A continuació, s'explicaran els fonaments de les perspectives d'intervenció participatives que, tenint en compte aquestes crítiques i a partir de l'últim terç del segle XX, van desenvolupar propostes alternatives d'intervenció social.

Pel que fa a l'ordenació del material, en el **primer mòdul** coneixerem quins han estat els mecanismes pels quals la intervenció social s'ha erigit com un camp disciplinari, i ha generat una sèrie de coneixements teòrics i tècnics que la fan legítima i li atorguen una funció social. Per a això es proposa una perspectiva reflexiva i crítica que posa en relleu com allò que es defineix com a «problemes socials» o «subjectes d'intervenció» no es pot considerar com a categories donades, sinó que té uns efectes en les relacions de poder que es posen en joc en el marc de la intervenció social.

En el **segon mòdul** es desenvoluparan, en el primer apartat, els elements característics de la intervenció social tradicional. En concret, revisarem els marcs d'actuació, els conceptes fonamentals, les metodologies d'operativització de la intervenció i els àmbits d'actuació que la conformen, defineixen i delimiten. Posteriorment, dedicarem un segon apartat a revisar de manera crítica la intervenció social tradicional exposada en l'apartat anterior, mitjançant les eines de les perspectives crítiques.

En el **tercer mòdul** treballarem les perspectives participatives d'intervenció social. S'abordaran les propostes d'intervenció que van sorgir i van cristal·litzar arran de la crisi de les ciències socials. En aquest mòdul, es destinarà un primer apartat a conèixer els principis generals d'aquestes perspectives. Concretament, s'explicaran els eixos del paradigma participatiu i els seus principis teòrics fonamentals. En el segon apartat, coneixerem les diferents fases per mitjà de les quals es desplega una intervenció participativa i oferirem exemples concrets d'actuacions que incorporen, d'una manera o d'una altra, aquests principis fonamentals. Per acabar, en el tercer apartat es treballarà un conjunt de tècniques, processos i metodologies que poden ser implementades en el transcurs de les intervencions participatives. L'últim apartat del mòdul oferirà unes reflexions finals en què es recapitularan els aspectes centrals d'aquestes perspectives i les seves limitacions.

El **quart mòdul** es conforma a partir d'una actualització sobre el camp de la intervenció avui, a partir del que ha esdevingut en la disciplina en les últimes tres dècades. Per a això, proposa analitzar alguns camps en tensió que es deriven de la crisi de l'Estat del Benestar i de les lògiques de govern de la qüestió social en el context de la societat neoliberal actual. En aquest mòdul s'analitzarà com la política social neoliberal introdueix un nou paradigma d'organització de la intervenció social en què les relacions de competència, activació i responsabilització individual adquireixen centralitat, la qual cosa genera nous i problemàtics efectes d'exclusió social. Després d'explicitar les

tensions resultants de les lògiques contradictòries de la intervenció social en aquest context, es proposa explorar les possibilitats que des de la intervenció social s'han donat i es donen per a la transformació social.

Objectius

Com a conseqüència de l'aposta realitzada, que emfatitza la necessitat de reflexió sobre els fonaments de les perspectives d'intervenció social, es plantejen els objectius següents:

- 1.** Entendre la intervenció social com una tecnologia de govern característica de les societats modernes.
- 2.** Conèixer les principals característiques i procediments dels models tradicionals d'intervenció i avaluació social.
- 3.** Reflexionar sobre les principals crítiques als models tradicionals d'intervenció i avaluació social.
- 4.** Conèixer les principals característiques i procediments dels models d'intervenció i avaluació social participatius.
- 5.** Analitzar les formes i funcions que assumeix la intervenció social en el context de la societat neoliberal.

Continguts

Mòdul didàctic 1

El camp de l'avaluació i la intervenció social

Débora Ávila Cantos, Nizaiá Cassián Yde, Sergio García García i Marta Pérez Pérez

1. La intervenció social: definició i usos
2. Genealogia de la intervenció social
3. Entendre la intervenció social com a disciplina experta
4. Replantejaments crítics en la intervenció social en les dècades de 1960 i 1970

Mòdul didàctic 2

La intervenció social des de les perspectives tradicionals

Marisela Montenegro Martínez, Marcel Balasch Domínguez i Blanca Callén Moreu

1. Elements característics de la intervenció tradicional
2. Vers una perspectiva crítica de la intervenció social

Mòdul didàctic 3

Perspectives participatives d'intervenció social

Marisela Montenegro Martínez, Marcel Balasch Domínguez i Blanca Callén Moreu

1. La lògica de les perspectives participatives
2. Intervenció i avaluació des de les perspectives participatives
3. Metodologies, processos i tècniques de les perspectives participatives

Mòdul didàctic 4

La intervenció social avui: tensions i possibilitats

Débora Ávila Cantos, Nizaiá Cassián Yde, Sergio García García i Marta Pérez Pérez

1. La intervenció social avui: perspectives crítiques
2. Tensions que travessa la intervenció social